

Lakivaliokunnalle

HE 8/2026, nuorisorangaistusta koskevan sääntelyn muuttaminen

On hyvin selvää, että nuorisorangaistuksen käyttöalan laajentamista koskeva lakiesitys on erittäin merkittävä ja kiinnostava. Nykyisen hallituksen ohjelmassa ovat korostunut kriminaalipoliittisen linjan tietoinen ankaroittaminen, millä reagoidaan erityisesti katu- ja jengiväkivallan haasteisiin. Suomalaisen seuraamusjärjestelmän kokonaisuudessa uudistusten vaikutuksesta alle 18-vuotiaisiin ja nuoriin aikuisiin kohdistetut rangaistukset tulevat kovenemaan siten, että on riskiä ehdottoman vankeudenkin käytön lisääntymisestä sellaisessa ikäryhmässä, jossa vankeuden sijasta olisi tarpeen puuttua asiaan nuorelle henkilölle tarkoituksenmukaisemmin tavoin. Olennaista on vaikuttaa siten, että samalla tuetaan paluuta rikoksettomaan elämään ja mahdollisimman normaaliin arkeen. Nuorisorangaistuksen kehittäminen ja sen käyttöalan laajentaminen merkitsee kaivattua lainsäätäjän reagointia yhdyskuntaseuraamusten puolella.

Lastensuojelulain puolella puolestaan edetään uudistuksessa, joka mahdollistaisi entistä intensiivisemmän laitospalvelun (HE 149/2025 vp, LaVL 12/2025). Uudistus ja sen taustalla olevat syyt kertovat siitä, että myös lastensuojelun puolella on koettu neuvottomuutta suhteessa siihen, kuinka tulisi reagoida rikoksilla vakavimmin oireilevien nuorten tilanteeseen. Ruotsissa on edetty siihen suuntaan, että alaikäisten rikosvastuuta on ankaroitettu, ja rikosoikeudellista vastuukäyttöä ollaan alentamassa eräissä rikostyypeissä 13 vuoteen. Pidän parempana Suomen linjaa siinä, että tehostetaan lastensuojelun toimia, eikä aseteta kaikkia paineita ja odotuksia rikosoikeudellisen järjestelmän puolelle. HE:n alkusivuilla selostetaan niitä monia kansainvälisiä sopimuksia ja suosituksia, jotka viittaavat siihen, että on tarpeen arvioida nuorten rikoksia ja puuttua niihin eri lähtökohdista kuin aikuisten rikoksentehtäjäiden ollessa kyseessä.

Pohjoismaisena linjana on ollut pitää lastensuojelun ja rikosoikeuden reagointikeinot eräällä tapaa erillisinä, ja rikosoikeudenkäynnissä vastaajan alaikäisyys otetaan huomioon ainoastaan tiettyjen erityissäännösten soveltamisessa. Suomessakaan ei ole sellaista nuorisotuomioistuinta, joka määräisi yhtä aikaa kasvatuksellisia ja rangaistusseuraamuksia.

1990-luvulta alkaen rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää on kehitetty tietoisesti niin, että olisi entistä enemmän vaihtoehtoja ehdottoman vankeuden tuomitsemiseen rikoksista, jotka eivät ole hyvin vakavia. Käytännössä kahden vuoden vankeus on raja, jonka jälkeen poistuu mahdollisuus välttää ehdoton vankeusrangaistus.

Yksi ongelma on siinä, ettei nuorille ole helposti osoitettavissa kovin hyviä seuraamusvaihtoehtoja. Kehitetyt ehdollista vankeutta ankarammat vaihtoehdot, kuten sakot,

yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus, eivät sovellu kovin hyvin nuorille rikoksentekijöille, etenkin alaikäisille. Niistä myös puuttuu sellaisia nuorille räätälöityjä tukitoimia, jotka olisivat tarpeen rangaistuksen suorittamisessa onnistumiseksi ja sen myötä vastaisen selviytymisen edistämiseksi.

Lainsäätäjä on ollut jo hyvin pitkään tietoinen tästä ongelmasta, ja nuorisorangaistuksen kehittäminen oli yritystä siihen reagoida. Tähän kannusti myös se, että yhdyskuntapalvelusta saatiin niin hyviä kokemuksia. Alkuvaiheessa puhuttiinkin nuorisorangaistuksesta yhdyskuntapalvelun ”junioriversiona”. Nuorisorangaistus lähti kuitenkin liikkeelle selvästi tahmeammin, mikä varmasti kertoi siitä, että sen kohderyhmä poikkesi selvästi yhdyskuntapalvelun kohderyhmästä, jotka olivat pääasiassa asiansa hoitavia työssäkäyviä aikuisia. Ne nuoret, jotka valikoituivat harkinnassa nuorisorangaistuksen kohderyhmäksi, olivat ongelmiltaan hankalammassa tilanteessa. Yhdyskuntapalveluun voidaan nykyisin liittää työpalvelun nuorille suunnattuja, sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta (YPTL 37 §).

On tärkeää, että nyttemmin on systemaattisesti selvitetty syitä siihen, että nuorisorangaistus on jäänyt niin vähälle käytölle, jotta käyttöä lopultakin voidaan lisätä. Samalla on tärkeää kehittää rangaistuksen sisältöä tarkoituksenmukaisemmaksi. Näin voidaan samalla mahdollisesti lisätä tämän rangaistuslain vaikuttavuutta. Nuorisorangaistuksen käyttöalan laajentaminen esitetyn mukaisesti tuntuisi olevan monessa suhteessa olennainen keino.

Nuorisorangaistuksen kehittäminen on vaativa tehtävä, koska se vaatii niin monien asioiden ottamista huomioon. Tietyllä tapaa nuorisorangaistuksen määräämisen pitää noudattaa rikoksen vakavuuden perusteella määräytyvää logiikkaa, samalla kuin rangaistuksen sisältöä räätälöidään tukea ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita hyödyntävään suuntaan, kuten oikein onkin. Rikosoikeudellisten rangaistusten ja lastensuojelutoimenpiteiden keskinäisriippuvuudet tulee ratkaista, kuten jo on tehtykin. Se, että nuori on laitossijoituksen kohteena, voi olla perusteena määrätä vankeusrangaistus ehdolliseksi, vaikka muussa tilanteessa myös ehdottomaan vankeuteen olisi jo perusteita.

HE ansaitsee kiitosta siitä, että pohjoismaiden nuorisorikosoikeuden järjestelmiä on kuvattu suhteellisen seikkaperäisesti, missä on voitu tukeutua emeritusprofessori Tapio Lappi-Seppälän asiantuntevaan selvitykseen. Eri maiden järjestelmistä paljastuu tiettyjä yhteisiä piirteitä, mutta myös perustavia eroja kehittämissuunnista. Vaikuttaa siltä, että viime vuosina Tanskan ja Ruotsin uudistukset ovat viemässä näiden maiden järjestelmiä meistä kauemmaksi, ja Norjassa voimakas painotus restoratiiviseen oikeuteen johtaa osin samaan vaikutukseen. Näin voi pitää perusteltuna sitä kantaa, ettei Suomessa ole tarvetta ottaa suoraan mallia näistä naapureiden järjestelmistä, vaan parasta on kehittää omaa järjestelmäämme toimivampaan ja vaikuttavampaan suuntaan omaa tietämme. (HE, s. 43) Näin on etenkin siitä syystä, että järjestelmässämme on ilman muuta vielä kehitettävää, ja uudistuksen ehdotukset ovat kokemuksiimme verraten hyvin harkittuja.

Esitetyn uudistuksen tavoitteet ovat selkeät. Nuorisorangaistuksen käyttöä ja vaikuttavuutta pyritään kumpaakin lisäämään. Nuorisorangaistuksen asemaa seuraamusjärjestelmää selkeytetään säätämällä siitä rikoslaissa. Tavoitteena on, että nuorisorangaistusta tuomittaisiin noin 100-150 kertaa vuosittain, mikä edellyttää voimakasta sen käytön lisäämistä. Keskeinen avain on seuraamusselvitysten laatimisen lisääminen niissä tapauksissa, joissa nuorisorangaistus tulisi sovellettavaksi.

Merkittävä muutos olisi nuorisorangaistuksen tuomitsemisen mahdollistaminen pidentämällä sen enimmäiskestoa yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Tämä muutos saattaa olla avain nuorisorangaistuksen lisäämiseen, koska se tuo rangaistuksen piiriin juuri sellaisia vakavia rikoksia, kuten ryöstöt, joissa nuorisorangaistus voisi olla soveltuvin rangaistus sen vuoksi, että se sisältää selvästi intensiivisempiä tuki- ja kontrollimuotoja kuin ehdollinen vankeus valvonnalla täydennettynä. Muutoksen myötä tulisi selvemmäksi myös se, että nuorisorangaistus tulee voida määrätä joskus myös jo heti ensimmäisestä vakavasta rikoksesta. Perinteinen ajattelu asteittain ankaroituvasta seuraamusjärjestelmästä on voinut johtaa mielikuvaan, että ensin on vielä kokeiltava vähemmän puuttuvia rangaistuksia, ja vasta niiden epäonnistuesssa nuorisorangaistuksen kaltaista intensiivisempää seuraamusta. Vaikka tämä lähtökohta on sinänsä edelleen viisas, on tärkeää, että seuraamusselvityksessä jo varhaisessa vaiheessa otetaan kantaa nuoren tilanteeseen, jotta myös seuraamuksen määräävällä tuomioistuimella on siitä täysi selvyys.

Vaikuttaa siten siltä, että nuorisorangaistusta koskevassa uudistuksessa hyödynnetään esimerkiksi tavalla aikaisempia sääntelyitä koskeneita kokemuksia ja myös selvitystä syistä, jotka ovat johtaneet siihen, että sitä niin perin vähän on sovellettu. Pitäisin eräässä mielessä ajoitusta jopa onnekkaana, koska nuorisorikollisuuden kehityksessä on noussut esiin sellaisia ilmiöitä, jotka aikaisempaa enemmän korostavat tarvetta oikea-aikaiseen tukeen ja puuttumiseen. Uudistus on esimerkiksi myös sen vuoksi, että siinä on voitu tukeutua vaikuttavuustutkimukseen, joka antaa ainakin jonkinasteista uskoa siihen, että uudistus voisi tukea tavoitettaan. S. 60-61 esitetään kuitenkin viisaasti varsin varovaisia arvioita siihen, mitä uudistuksen suorat vaikutukset rikollisuuteen tulisivat olemaan. Koska kyse on nuorista, rikoskierteen katkaiseminen olisi ensisijaisen tärkeää. Ja tulee vielä muistaa, että vakavat rikokset kasautuvat voimakkaasti pienelle joukolle nuoria. Uudistus voisi joissain tapauksissa jopa lisätä välillisesti ehdottoman vankeuden käyttöä, jos nuorisorangaistuksen suorittaminen on keskeytynyt. Tämä riski on otettava huomioon, mutta tämä ei silti ole peruste jättää uudistusta tekemättä.

Vaikuttaa siis siltä, että erinäisten epäselvyyksien vuoksi nuorisorangaistusta koskevia seuraamusselvityksiä tehdään liian vähän. Jotta nuorisorangaistuksen käyttöä saadaan lisätyksi, seuraamusselvitysten määrää tulee lisätä. Syyttäjät eivät ole kiinnittäneet omassa harkinnassaan seuraamusselvityksen tarvetta koskien riittävästi huomiota nuoren kuntoutustarpeeseen. Kun selvityksen kohteeksi on valikoitunut vakavista rikoksista epäiltyjä ja jo niitä jo aikaisemminkin tehneitä nuoria, nämä ovat tyypillisesti jo rajoittavimpien lastensuojelutoimien kohteena, jolloin taas seuraamusten yhteensovittaminen johtaa usein siihen, että tuomitaankin ehdollista vankeutta nuorisorangaistuksen sijaan. Uudistuksella halutaan puuttua tähän yhteensovittamiseen siten, että nuorisorangaistuksen oma itsenäinen merkitys nuoren suhteellisen intensiivisenä seuraamuksena korostuu.

En ole havainnut, että nuorisorangaistusuudistuksen valmistelussa olisi otettu huomioon sitä, vaikuttaako tähän yhteensovittamiseen jotain se, jos nuori on jo esitetyn uuden suljetun laitospalvelun piirissä. Voi tietysti olla, ettei tästä palvelusta enää juuri poistuta luvatta, mutta varmaankin jopa palvelun aikana voi ilmetä sellaisia rikoksia, jotka voisivat johtaa nuorisorangaistuksen määräämiseen. Olisi ollut mielenkiintoista myös tietää, voiko nuorisorangaistuksella olla merkitystä niin sanottujen hatkalaisten kohdalla, jotka ovat poistuneet lastensuojelulaitoksesta ja jotka ovat suuressa vaarassa joutua yhtä hyvin rikoksen uhriksi kuin rikoksia tekemään. Oikeudenkäynnin aikaan he luultavimmin ovat jo takaisin sijoituspaikassa. On tärkeää kuulla käytännön toimijoita siitä, kuinka helppoa

nuorisorangaistuksen ja lastensuojelutoimien yhteensovittaminen on. Todennäköisesti seuraamusselvityksen laatimisen yhteydessä tämä kokonaisuus jo selvitetään. - Myös lapsidirektiivi asettaa tiettyjä vaatimuksia sille, että lapsen tilanteen yksilöllinen arviointi tule tehdä ja pitää se myös ajan tasalla (HE s. 48-49). Uudistus vastaa tähänkin.

Vaikka uudistuksen tarkkojen vaikutusten arviointi on epäilemättä ja myös HE:ssä todetuin tavoin vaativaa, pidän esitettyä lainmuutosta perusteltuna ja kannatettavana myös siihen nähden, että se saattaa tuoda myönteisiä vaikutuksia vakavilla rikoksilla oireilevien nuorten tilantaaseen, joka tiedetään hankalaksi. Usein jo tuossa vaiheessa ongelmat alkavat tässä ryhmässä kasautua, mikä perustelee suhteellisen intensiivistä puuttumista ja myös nuoren motivointia tarttumaan näihin ongelmiin, mitä ne sitten kulloinkin ovatkaan. On tärkeää, että tunnistetaan myös mielenterveys- ja päihdeongelmat mahdollisimman aikaisin, ja tarjotaan näihin apua ja tukea. Parhaimmillaan näin voidaan vaikuttaa nykyistä viisaammin ja aikaisemmassa vaiheessa siten, että voidaan tukea näidenkin nuorten vastaista sosiaalista selviytymistä.

On tärkeää, että myös työelämään valmentaminen pidetään mahdollisimman paljon esillä, sillä työelämästä syrjäytyminen lienee yksi hankalimmista nuoren henkilön tulevaisuutta määrittävistä asioista. On entistä vähemmän sellaisia aitoja palkattuja työtehtäviä, joihin olisi mahdollista päätyä heikolla koulutustaustalla ja ilman työkokemusta. Myös työelämän toivoisi tulevan näitä nuoria vastaan ja tarjoavan työelämään tutustumista ja työkokeiluja, joissa voi kerätä onnistumisen kokemuksia. Voi olla nuoria, joilla tällaisia kokemuksia ei juurikaan ole. Jo pelkästään se, että heihin uskotaan ja tarjotaan mahdollisuuksia, voi merkitä uudenlaista avautumista ja mahdollisuutta. Juuri nuorten suhteen ovat monenlaiset kehityspolut vielä avoinna, ja siksi heihin on tarpeen ja kannattaa panostaa. Myös opiskeluun ja kouluttautumiseen ohjaus on tarpeen sisällyttää nuorisorangaistukseen. Sama koskee osallistumista päihde- ja riippuvuushoittoon tai – palveluun.

HE:ssä nostetaan esille kysymys siitä, tulisiko seurata Ruotsin ja Tanskan esimerkkejä ja ottaa sähköinen valvonta yhdeksi uudistettavan nuorisorangaistuksen elementiksi. Sähköinen valvonta on huomattavan tuntuva seuraamuksen ulottuvuus, eikä nuoria ole juurikaan tuomittu nykyiseen valvontarangaistukseen. Pidän perusteltuna HE:ssä (s. 68) omaksuttua johtopäätöstä, ettei tässä vaiheessa ole syytä esittää tällaista laajennusta, sillä se toisi nuorisorangaistuksen entistä lähemmäksi ehdottoman vankeuden sijasta tuomittavaa valvontarangaistusta. Sehän olisi käytännössä valvontarangaistus, johon liitettäisiin merkittäviä tukiulottuvuuksia. Tällainen muutos olisi periaatteessa merkittävä, ja se voisi myös rajata nuorisorangaistuksen käyttöalan laajentamista nykyistä vakavampiin rikoksiin, sillä valvontarangaistusta ei kohtuusyistä voisi kuitenkaan itse sähköisen valvonnan osalta ulottaa kovin pitkäkestoiseksi.

Katsoisin esitetyn uudistuksen selkeyttävän nuorisorangaistuksen asemaa rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä ja vievän eräässä mielessä loppuun – tai ainakin selvästi eteenpäin – jo 30 vuotta sitten aloitetun projektin erityisen nuorille suunnatun vapaudessa täytäntöönpanavan seuraamuksen aikaansaamisesta. Voi hyvin olla, että seuraamus vaatii edelleen jatkokehittelyä, mutta tämän aika on vasta, kun seuraamuksen soveltamisesta on kertynyt kokemuksia. Edellä kiinnitin huomiota siihen, että nuoriakin koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä on tämän hallituksen aikana eri tavoin muutettu. Tämä voi vaikuttaa myös siihen, minkä tyyppisiä rikoksia seuraamusselvitys tulisi koskemaan. Eri syistä uudistuksen toteutumisesta ja vaikutuksista on tarpeen seurata.

Aikaisemmin on ollut esillä myös ajatus siitä, että rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kokonaisuutta tulisi lainsäädännön osalta tarkastella. Tällaista tarkastelun tarvetta voi olla. Nuorisorangaistuksen käyttöalan laajentaminen nostaa melko luontevana jatkokysymyksenä esille esimerkiksi sen, olisiko myös yhdyskuntapalvelun tai ehdollisen vankeuden käyttöala laajennettavissa? Monesti tarvittaisiin rikoskierteen katkaisemiseen seuraamusta, joka on alkuvaiheessa varoittava ja kohtalaisen intensiivinenkin, jotta esimerkiksi päihdeongelmiin voidaan puuttua, mutta tilanteen helpottaessa kontrollia ja tukeakin voidaan väljentää. Tässä mielessä nuorisorangaistus antaa mallin varsin kehittyneestä rangaistuksesta, jossa nuorta itseään vastuutetaan rangaistuksen täytäntöönpanon aikana. Rangaistusjärjestelmän laajemmassa kokonaistarkastelussa voisi olla mahdollista ottaa tästä seuraamuksesta mallia ja kehitellä yhdyskuntaseuraamusten kokonaisuutta toimivammaksi ja johdonmukaisemmaksi, ja myös rikollisuuteen vaikuttavammaksi. Kaikki tämä vaatii kuitenkin huolellista ja ennakkoluulotonta valmistelua, ja myös syötteitä tutkimusmaailman suunnalta.

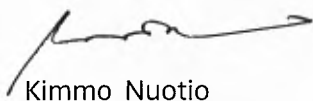
Rikoslain tasolla oleva rangaistuslajien sääntely on kieltämättä sekava kokonaisuus, joten pelkästään nykyisin voimassa olevan sääntelyn rikoslain tasoisen sääntelyn selkeyttäminen olisi toivottavaa.

Nuorisorangaistuksen määräämisessä otettaisiin jatkossakin huomioon seuraamuksen erityisluonne siten, ettei sen täsmällistä paikkaa rangaistusseuraamusten kokonaisuudessa määriteltäisi muiden seuraamusten tapaan. Pidän tätä ratkaisua perusteltuna.

On myös kysyttävä, tulisiko meillä ottaa askeleita erillisen nuorisorikosoikeuden, kuten erillisen tuomistuinkokoonpanon ja kasvatuksellisten ja rankaisullisten seuraamuselementtien suuntaan. Erityisesti Tanskassa voi nähdä otettavan askeleita tähän suuntaan. En osaa arvioida, olisiko vastaavasta hyötyä Suomen osalta. Ehkä vielä toistaiseksi ajattelutapamme lastensuojelun ja nuorisorikosoikeuden lähtökohtaisesta erillisyydestä puolustaa paikkaansa.

On kuitenkin hyvinkin aiheellista, että rikosjuttuja käsittelevät syyttäjät ja tuomarit tuntevat nuorisorikosoikeuden erityispiirteet ja ne tavoitteet, joita nuorten rangaistuksilla on. Nuorisorangaistus olisi nykyistä useammin sovellettuna hyvin sopiva väline tällaisen ymmärryksen lisäämiseksi.

Helsingissä, 6.3.2026

Kimmo Nuotio

rikosoikeuden professori

